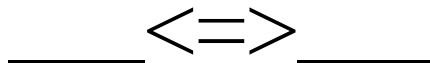


# СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО: ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ



Коллективна монографія



Харків  
СГ НТМ «Новий курс»  
2024

УДК 001:1  
С89

**Сучасне суспільство: глобальні трансформації:** кол. моногр. – Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2024. – 298 с.

**ISBN 978-617-7886-51-7**

**DOI: 10.61718/mon-2024-8**



Рецензенти

***Штулер Ірина Юрійвна**, доктор економічних наук, професор,  
перший проректор ВНЗ «Національна академія управління»*

***Погоріла Світлана Григорівна**, кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри славістичної філології, педагогіки і методики викладання  
Білоцерківського національного аграрного університету*

***Гетьман Ірина Анатоліївна**, кандидат технічних наук, доцент,  
доцент кафедри комп'ютерних інформаційних технологій  
Донбаської державної машинобудівної академії*

***Харченко Артем Вікторович**, кандидат історичних наук, доцент,  
доцент кафедри мистецької освіти та гуманітарних дисциплін  
Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського*

Рекомендовано до друку редакційною колегією  
Соціально-гуманітарної науково-творчої майстерні «Новий курс»  
(протокол № 16-мн від 28.04.2024)



Видавець СГ НТМ «Новий курс» – діяльність у науковій, видавничій,  
освітній, творчій, інформаційній сфері з 1989 року.  
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру  
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції:  
ДК № 8013 від 22.11.2023. Зареєстровано у Global Register of Publishers.  
[www.newroute.org.ua/cnt](http://www.newroute.org.ua/cnt)



Колективна монографія присвячена актуальним питанням розвитку сучасного суспільства. Досліджуються проблеми в таких сферах як: освіта, фізична культура, спорт, культура і мистецтво, релігієзнавство, історія, філософія, культурологія, журналістика, філологія, богослов'я, економіка, політологія, психологія, соціологія, міжнародні відносини, суспільні комунікації, соціальна робота, соціальне забезпечення, оподаткування, фінанси, банківська справа, страхування, менеджмент, маркетинг, підприємництво, торгівля, біржова діяльність, легка промисловість, видавництво, поліграфія, готельно-ресторанна справа, туризм. Монографія буде корисною науковцям, викладачам, здобувачам освіти, а також широкому колу осіб, які цікавляться питаннями розвитку сучасної науки та практики.

**ISBN 978-617-7886-51-7**

**DOI: 10/61718/mon-2024-8**

Опубліковано на основі ліцензії Creative Commons Attribution License.

© СГ НТМ «Новий курс», 2024

© Автори, 2024

Зміст

	Стор.
Передмова	5
Розділ перший.	
Освіта, фізична культура, спорт, культура і мистецтво.	6
1.1. Особливості викладання дисциплін у вищому закладі в умовах воєнного стану	6
1.2. Методика проведення польових досліджень з навчальної практики з геології студентів-географів	11
1.3. Розвиток технічного мислення школярів у навчанні біології, хімії та фізики	15
1.4. Non-traditional types of physical recreation as a basis for the formation of a healthy lifestyle of student youth	23
1.5. Особливості психологічної підготовки як фактору підвищення спортивних результатів в волейболі	27
1.6. Творчий універсалізм Андрія Гнатишина	37
1.7. Особливості навчання та виховання дітей з розладами аутистичного спектра засобами візуального розкладу	54
1.8. Борис Кудрик – митець універсального обдарування	63
Розділ другий.	
Релігієзнавство, історія, філософія, культурологія, журналістика, філологія, богослов'я.	78
2.1. Леся Українка та поетичність в українській літературі	78
2.2. Філософські засади науки і технонауки	81
2.3. Репресії проти депутатського корпусу рад УРСР (30-ті р.)	95
2.4. Творчість і світ віртуальностей	99
2.5. Функціонування фразеологізмів у різних стилях мови	104
Розділ третій.	
Економіка, політологія, психологія, соціологія, міжнародні відносини, суспільні комунікації, соціальна робота, соціальне забезпечення, регіональні студії.	107
3.1. Проблеми та перспективи управління логістичною галуззю в умовах воєнних дій в Україні	107
3.2. Побудова резиліентної системи якості акушерсько-гінекологічної допомоги	115
3.3. Концепція сталого розвитку як основа гармонійного розвитку суспільства	121
3.4. Вплив форм та контенту ЗМІ на суб'єктивне благополуччя людини в умовах загрозованої невизначеності	125
3.5. Теоретико-методологічне упорядкування природно-господарських відносин в Україні у контексті забезпечення якості життя	132
3.6. Державна підтримка процесів євроінтегації в Україні: недалеке минуле та новітні тенденції	145
3.7. Фактори корекції психоемоційного розвитку в підлітковому віці за допомогою уроків образотворчого мистецтва	152
3.8. Капіталізація підприємств житлово-комунального господарства як фактор економічної безпеки	156
Розділ четвертий.	
Публічне управління, адміністрування, право, цивільна та національна безпека, кібербезпека.	175
4.1. Intermediate consequences of the russian federation armed aggression against Ukraine: the destruction of critical infrastructure	175
4.2. Ефективна екологізація та сталий розвиток на машинобудівному підприємстві як стратегічний підхід до забезпечення національної безпеки	181
4.3. Доктрина природного права в українському філософсько-правовому мисленні	187

Розділ п'ятий.

Облік, оподаткування, фінанси, банківська справа, страхування, менеджмент, маркетинг, підприємництво, торгівля, біржова діяльність, легка промисловість, видавництво, поліграфія, готельно-ресторанна справа, туризм.	...	191
5.1. Поняття та класифікація квестів	...	191
5.2. Navigating post-global trade conflicts: lessons from historical dynamics and contemporary realities	...	195
5.3. Enhancing the marketing appeal of cinemas in Ukraine amidst times of war based on research of the film distribution market	...	198
5.4. Звіт про управління окремого бізнес суб'єкта: порядок формування, подання та особливості аудиту	...	209
5.5. Роль видатних постатей минулого у розвитку культурного туризму на Лебединщині	...	226
5.6. Управління кредитним ризиком індивідуального позичальника	...	228
5.7. Туристичне районування як геопросторова організація туристичного простору	...	230
5.8. Directions for improving the efficiency of the management process of industrial enterprises in the current realities: innovation and attractiveness	...	234
5.9. Внутрішній контроль та внутрішній аудит в системі аудиту фінансової звітності	...	251
5.10. Взаємопоглинання напрямків екомістобудування, зеленого будівництва та архітектури – екотренд глобальних трансформацій для відбудови країни	...	271
Післямова	...	297

**Олійник Михайло Олександрович**

Кандидат наук з фізичного виховання та спорту

ORCID: 0000-0001-8261-1603

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького*

**Олійник Ірина Сергіївна**

Доктор філософії з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт»

ORCID: 0000-0003-1888-1187

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького*

### **1.5. Особливості психологічної підготовки як фактору підвищення спортивних результатів в волейболі**

*У роботі подано всебічний аналіз науково-методичної літератури та узагальнення передового досвіду, який свідчить про те, що рівень соціально-психологічних взаємодій в команді багато в чому визначає ефективність ігрових дій спортсменів в екстремальних умовах змагальної боротьби. Визначено, що психологічний клімат в команді кваліфікованих волейболісток являє собою відносно стійкий, типовий для даної команди емоційно-динамічний настрій, він є інтегральною характеристикою колективу, відображає об'єктивні і суб'єктивні умови життєдіяльності команди. Встановлено, що недостатнє приділення уваги такому поняттю як психологічний клімат значно знижує можливості команди в досягненні спортивних результатів, розкриття ігрового потенціалу кожного члена спортивного колективу, звужує можливості тренерського складу щодо керівництва командою. Ключові слова: змагальна діяльність, волейбол, психологічна підготовка, психологічний клімат.*

Сучасний спорт змушує тренерів шукати можливості підвищення ефективності гри у волейбол. Суперечності в думках стосовно шляхів розвитку волейболу, введення нових правил волейболу, різні підходи до побудови процесу підготовки висококваліфікованих і кваліфікованих спортсменів поставили багато питань у визначенні прогностично інформативних показників схильності волейболісток до занять цим видом спорту та підвищенні ефективності управління навчально-тренувальним процесом.

Варіанти вирішення цих проблем бачиться як в індивідуалізації, так і спеціалізації засобів і методів підготовки, а також нормалізування співвідношення передбачених обсягів фізичної та технічної підготовки на основі обліку особливостей психологічного клімату в спортивному колективі та підготовленості волейболісток.

В теперішній час спорт досяг такого високого ступеня розвитку, коли фізична, технічна та тактична підготовленість найсильніших спортсменів світу знаходиться майже на одному рівні. Тому результат спортивних змагань залежить значною мірою від психологічних чинників. Чим відповідальніше змагання, тим запекліша спортивна боротьба та тим більшого значення набуває психологічний стан спортсменок. В такому виді спорту, як волейбол, безліч прикладів, коли всупереч усім прогнозам, створеним на оцінці фізичної, технічної та тактичної підготовленості членів спортивної команди, виграє відносно слабка команда. Це пояснюється, як правило, психологічними чинниками. Високий емоційний підйом, прагнення перемогти нерідко призводять до перемоги над більш підготовленим супротивником, який недооцінив суперника та вступив з ним у гру в стані меншої змобілізованості.

Питаннями психологічної підготовленості в процесі загальної підготовки спортсменів займалися такі вчені: В. Бочелюк, 2020 [1]; В. Воронова 2019 [6]; Ю. Родіна, 2017 [25]; О. Шевяков, 2020 [29]; В. Шуба, 2016 [31]. У волейболі, який вважається одним з найбільш популярних видів спорту у світі з початку його виникнення, психологічна підготовленість є запорукою успішного виступу у змаганнях, це пов'язано з постійною емоційною напругою – С. Войтенко, 2016 [4]; Ж. Козина, 2019 [10]; Г. Коробейніков, 2015 [12]; О. Соловей, 2019 [27].

Одним з можливих шляхів підвищення ефективності змагальної діяльності є оптимізація психологічного клімату у волейбольній команді. Психологічний клімат являє собою так зване «дзеркало», яке відображає ставлення спортсменів до тренувального процесу, до особистості тренера, один до одного, до суддівської колегії, адміністрації, до спортивної діяльності взагалі.

Українські (М. Воробйов, 2009 [5]; А. Драчук 2017 [8]; В.Пантік, 2010 [22]), та закордонні (Р. Dillulio, 2015 [34]; С. McLaren, 2016 [39]; S. Morgan 2017 [41]) науковці досить активно цікавились питаннями формування психологічного клімату в спортивній команді.

Для підвищення рівня гри, особливо це відноситься до спортсменів в різних видах спортивних ігор, необхідно поетапно і систематично вдосконалювати роботу команди, покращувати групову і командну

взаємодію спортсменів в залежності від обраної схеми техніко-тактичних дій. Надалі, на високому рівні майстерності гравців, цілісність команди стає все більш і більш значущою [17].

Правильно побудований підбір складу команди та вміння тренера навчити не тільки тактичного та технічного майстерності, та й взаєморозумінню всіх учасників спортивного колективу – це запорука перемоги та успіху в змаганнях.

Отже, одним з найважливіших показників «командності» є характер наявних міжособистісних відносин у професійному колективі спортсменів, причому основну роль відіграє особистість тренера [23].

У самій сутності спортивної команди закладено прагнення безперервно удосконалювати форми організації та діяльності, постійно рухатися тільки вперед, бачити поступальний розвиток спорту, намічати та вирішувати все нові та кращі завдання [13].

Для спортивної команди характерно залучення всіх своїх членів у активну роботу з вирішення загальних його завдань. Все це можуть бути окремі питання методики підвищення спортивної майстерності та рівня підготовленості, технічної та тактичної вдосконалення членів спортивної команди, підтримка на високому рівні досягнутого положення поряд з іншими спортивними колективами та ін. [36].

Не зважаючи на це спортивний колектив ставить перед собою також цілі та завдання, спрямовані на загальний розвиток якогось виду спорту: не тільки застосування наразі відомих засобів і методів тренування, але й перевірку їх на досвіді, розвиток і вдосконалення [9, 20].

Такий вид спорту, як волейбол, характеризується великою емоційною насиченістю. Психологічні особливості діяльності спортсмена визначаються особливістю ігрових дій, об'єктивними особливостями змагальної боротьби.

Також волейбол висуває великі вимоги до психічних якостей спортсмена. При рівній технічній і тактичній майстерності перемагає спортивна команда, гравці якої демонструють велику волю до перемоги. Протягом навчально-тренувальної роботи та змагань перед спортсменами постає велика кількість об'єктивних і суб'єктивних труднощів, розв'язання яких вимагає різних вольових якостей [18].

Гра в волейбол – це не стільки, єдиноборство на майданчику, скільки велика підготовча робота до гри. Можна зробити висновок, що це є психологічний двобій «тренер-гравець», в якому тренер зобов'язаний вміти не завжди діставати перемогу. І тут велике значення мають особистісні якості тренера [19].

Тренер просто повинен у кожній конкретній ситуації проявляти мистецтво педагога. Чітко розібравшись в нюансах гострої ситуації, він повинен обрати єдино вірний шлях вирішення конфлікту. Це може бути навіть через штучне донесення конфліктної ситуації до апогею. Іншими словами, це один із пунктів його посадової інструкції – вирішення конфліктних ситуацій без руйнування колективу. Пункт взагалі то, неформальний, але обов'язковий [2, 32].

На розвиток психологічних особливостей особистості спорт має вплив завдяки тільки йому властивим особливостям. Основними з цих особливостей є:

- змагальний характер спортивної та ігрової боротьби, спрямованої на завоювання рекорду чи перемоги над супротивником;

- максимально можливе напруження всіх фізичних і психічних сил волейболістки під час цієї боротьби, без чого не можливо домогтися рекордного результату;

- систематичні, тривалі, наполегливі, важкі спортивні тренування, які вносять вагомий корективи в режим життя та побутові умови [11, 33].

В. І. Воронова вважає, що спортсмена характеризують:

- всебічний фізичний розвиток, досягнутий за рахунок вдосконалення під час спортивної діяльності життєво важливих фізіологічних функцій організму;

- достатньо висока ступінь загальної працездатності організму;

- видатна (при порівнянні зі звичайним середнім рівнем) здатність управління власним тілом, що виражається в високій досконалості рухових навичок, умінь, а також здібностей – сили, витривалості, швидкості та координованості рухів;

- добре розвинуті процес відчуттів, винятково м'язово-рухових і зорових, а також високо розвинені процеси сприйняття;

- підвищена здатність помічати та виділяти значні для виконуваної діяльності моменти в навколишньому середовищі та у власних рухах і діях;

- великий досвід відчуття різних емоційних станів і почуттів, які пов'язані з активними проявами особистості;

- добре розвинена здатність керувати своїми емоційними станами;

- розвинені вольові сторони особистості, здатність до витраті максимально можливих вольових зусиль для досягнення необхідної мети;

- вміння дуже швидко орієнтуватися та приймати правильні рішення в ситуаціях, які вимагають негайних активних дій;

- морально-вольові якості спортсмена: дисциплінованість, рішучість, сміливість, мужність, готовність до вирішення великих об'єктивних і суб'єктивних проблем та труднощів [6, 21].

В процесі життєдіяльності спортивного колективу кожен спортсмен робить свій особливий внесок у психологічний клімат спортивної команди та відчуває на собі його вплив. У волейболісток залежно від ступеня задоволеності, положення в команді, взаємин із партнерами й тренером виникає переважно настрій, який впливає на загальний емоційний настрій усіх членів команди. Спортсменка повинна визнавати соціальне значення моральних норм, визнавати їх, прагнути у своїх діях і вчинках їм відповідати, переживати їх порушення. Сукупність норм кожної спортивної команди характеризує її ціннісні орієнтації, особливості емоційних та поведінкових реакцій, рівень моральної вихованості членів спортивного колективу, адже емоційне життя спортивної команди надзвичайно багате [7].

У роботах багатьма авторами [13, 19, 34] висловлюється думка про зв'язок індивідуально психологічних особливостей особистості з успішністю спортивної діяльності. Безумовно, дана проблема набуває особливого значення в сучасних умовах професійної діяльності спортсмена.

Важливим є прийняття особистості волейболістки, її індивідуальність, як цінність. Врахування психологічних особливостей усіх спортсменок є основою та запорукою успіху в досягненні високих спортивних результатів [14].

Отже можна зробити висновки, що колектив – це соціальна спільність людей, сформована на основі суспільно-значущих цілей, загальних ціннісних орієнтацій, спільної діяльності та спілкування. Волейбольна спортивна команда є основною соціально-психологічною одиницею в спорті і є колективом зі своїми психологічними особливостями і певними взаємовідносинами. Спортивній команді властиві усі ознаки, якими в соціальній психології характеризуються малі групи: чисельність, автономність, загально групова мета, колективізм, диференційована і структурність. У спортивній команді дуже важливим є постійна рухова взаємодія при постійному безпосередньому міжособистісному контакті її членів один з одним в процесі навчально-тренувальної та змагальної діяльності [14, 37].

Волейбол – це колективна гра, в якій успішність дій досягається колективними зусиллями всіх членів спортивної команди. Завдання та дії кожного спортсмена диктуються виконуваними їм функціями, але підпорядковані загальним завданням колективу. Такі поняття, як взаємозв'язок, взаємозалежність, взаємодія, взаєморозуміння, взаємодопомога не тільки визначають ступінь зіграності окремих спортсменок, ланок і всієї команди в цілому, а також характеризують моральні якості спортсменів: взаємодопомогу, товариську підтримку, відчуття колективізму. В свою чергу, спортивна команда, той суб'єкт колективної діяльності, який об'єднує в одне ціле багатьох спортсменів, і від того, наскільки вони утворюють «моноліт», буде залежати їх виступ [3, 16].

Спортивна діяльність в іграх потребує від спортсменів постійного зв'язку один з одним, активних дій своїх товаришів по волейбольній команді та інтеграції цих дій. Крім того, дана ситуація передбачає наявність взаємозамінних ролей чи високоспеціалізованих функцій членів команди [30].

Місце волейболістки в структурі команди визначається не тільки її спортивною функцією (нападник, ліберо, зв'язуючий та ін.), але і в значному ступені рівнем спортивного результату, демонстрованим волейболісткою, її особистими якостями, серед яких провідну роль відіграють соціальна спрямованість особистості, тип темпераменту, зовнішній вигляд, загальний рівень культури.

Завдяки рівню прояву означених якостей у волейболісток, незалежно від їх спортивної функції, наявні такі основні соціально-психологічні типи: лідер – має авторитет у всіх або у більшості членів спортивної команди; волейболістки, які мають переваги – мають тісні та теплі сосунки з більшістю членів команди; небажані волейболістки – мають такі зв'язки з меншістю членів спортивної команди; ізольовані – волейболістки, які не мають позитивних зв'язків з іншими спортсменками. Велике значення для сумісності, особливо в командно-ігрових видів спорту, має структура ролевих взаємовідносин у команді. У спортивних командах виділяються такі ролі: соціальна, міжособистісна, функціональна [15].

Волейбол – це ациклічна командна гра, в якій м'язова робота носить швидкісно-силовий, координаційний характер. В умовах малого розміру майданчика та обмеженнях у торканні м'яча, демонстрація всіх технічних і тактичних елементів гри потребує точності та цілеспрямованості рухів. Рухові дії волейболісток включають в себе миттєві старты та прискорення, стрибки, велику кількість вибухових ударних рухів впродовж тривалого та майже безперервного реагуванні на ситуацію, яка кожен хвилину змінюється. Цим визначаються досить серйозні вимоги до рівня фізичної підготовленості волейболісток [18].

Відомо, що сучасний волейбол ставить високі вимоги до функціонального стану організму та фізичних якостей людини. Навантаження у гравців дуже високі. Різноманітність рухових навичок та

ігрових дій відрізняються не лише за інтенсивністю зусиль, але й за координаційною структурою, що сприяє одночасному розвитку усіх якостей людини: сили, витривалості, швидкості, спритності та гнучкості [19].

Здатність волейболіста швидко орієнтуватися в ситуації, яка постійно змінюється, обирати з численного арсеналу різноманітних технічних засобів найбільш раціональні, швидко переходити від одних дій до інших призводить до функціонування багатьох нервових процесів. Уміння швидко, вільно і точно диференціювати м'язові зусилля за короткий час є необхідними умовами правильного виконання прийомів гри у волейбол. Тому розробка технічних прийомів і тренувальних методів гри повинна сприяти вдосконаленню технічних елементів та забезпечувати поліпшення якості навчального і тренувального процесу [20].

Змагальна діяльність у волейболі супроводжується найвищим емоційно-психічним напруженням. Психофізіологічні особливості значною мірою визначаються не тільки необхідністю швидкого аналізу ситуації й екстреної нервово-м'язової відповіді на неї, але також наявністю елементів небезпеки, здатністю передбачити ситуації й умінням уникати їх [18].

Позитивний вплив на відношення до результатів змагальної діяльності надають: «емоційна стійкість, психологічна гнучкість, сміливість, товарицькість, колективізм, совісність, гумор, демонстративність, домінантність, користоловство, сексуальність, ігровий потенціал, оптимізм», а негативний вплив на відношення до результатів змагань надають «невротичність, напруженість, депресія, почуття провини. А також з меншим впливом агресивність, страх, підозрілість, мрійливість, мінливість настрою, надчутливість, збудливість, песимізм» [28].

Однією з найважливіших складових особистості спортсмена, що визначають підготовку, гру й результативність виступів кваліфікованих волейболісток є психологічний клімат. Він формується з настроєм кожного спортсмена та обумовлюється «взаємозараженням» спортсменів емоціями один одного. Бадьорий, врівноважений або тривожний, занепадницькі тон життя спортивної команди в значній мірі визначає взаємовідносини між волейболістками, їх задоволеність перебуванням в спортивному колективі, ефективність їх діяльності [30].

Зазначимо, що стимулюючу роль можуть відігравати успіх і невдача. Вони також можуть викликати приплив енергії, яка спрямована на аналіз причин поразки, пошук можливості й шляхів їх усунення.

Відомо, що успіх та поразка інколи викликають і негативні стани спортсмена. У випадку перемоги це стан переоцінки своїх сил, самовпевненості, зазнайства; у випадку поразки – стан пригноблення, байдужості, негативного ставлення до подальших тренувальних занять, інколи навіть утрати віри у свої сили.

Крім того, можуть виникати й конфліктні ситуації між членами команди. Цим станам підвладні як спортсмени, такі тренери. Звичайно, для кожного характерне своє рідне ставлення до успіхів і невдач.

Оптимізація позитивного психологічного клімату у волейбольній команді є складним процесом, який вимагає певних усвідомлених зусиль як тренера, так і спортсмена, спеціальних знань, власного бажання й зовнішнього впливу, а також розвинених вольових якостей. Тому тренер повинен уміти регулювати власний емоційний стан, виробляти почуття впевненості й самовладання в команді та кожен з гравців повинен підтримувати в команді відчуття професійної значущості. Такий комплекс особистісних характеристик допоможе волейбольній команді реалізувати повністю не тільки під час тренувального процесу, але й буде запорукою оптимального психічного стану в змагальних умовах [14].

Розглядаючи психологічний клімат з погляду оптимізації змагальної діяльності волейболісток, слід зазначити на її тісний взаємозв'язок з поведінковими характеристиками або різними діями та реакціями спортсменів. Питання аналізу особливостей змагальної діяльності спортсменок, специфіки волейболу як виду спорту або діяльності, керування розвитком цього виду спорту, вивчення найбільш характерних особистісних особливостей спортсменів у зв'язку з їх діяльністю, широко представлено багатьма авторами в науковій літературі [24].

Багаторічна підготовка у волейболі передбачає виділення ряду чинників, які допомагають оцінювати існуючий рівень підготовленості і дає можливість прогнозувати успішність спортивного тренування на кожному окремому етапі [14].

Більшість фахівців у волейболі сходяться на думці, що в процесі багаторічної підготовки спортсменів різного віку необхідно дотримувати наступні умови:

- поетапна оцінка перспективності спортсмена, заснована на методиках, що містять або включають медичні, педагогічні і психологічні дослідження;
- облік і постійний аналіз вікової динаміки існуючих показників рівня фізичної підготовленості, фізичного розвитку і рухових здібностей;
- вивчення закономірностей формування рухової функції спортсменів без чого неможлива розробка нових і вдосконалення відомих тестів контролю;



- розробка і використання в практичній діяльності тренерів модельних характеристик різних сторін підготовленості [26].

Управляти системою підготовки волейболістів можливо за допомогою застосування структурного підходу, який розподіляється на:

- модельні характеристики спортсменів, що відповідають сучасним вимогам; програми підготовки, що розкривають зміст програмно-тренувального процесу;
- комплексний контроль за станом здоров'я, фізичним розвитком, динамічною фізичною підготовленістю, що забезпечує освоєння ними програмного матеріалу;
- корекція програм підготовки на підставі комплексного контролю [30].

Розглядаючи змагальну діяльність як інтегральний показник рівня підготовленості в волейболі, можна відмітити, що кількісні її параметри, незалежно від віку, стабільно входять до складу пріоритетних чинників підготовленості спортсменів. При цьому якісних характеристик діяльності змагання на початкових етапах підготовки не мають в цьому плані переважного значення.

Таким чином, тільки за допомогою комплексу цих чинників і на підставі визначення критеріїв оцінки різних сторін підготовки, параметрів структурних ланок тренувального процесу, а саме, показників, що визначають успішність змагальної діяльності, можливе подальше підвищення ефективності управління багаторічною підготовкою у волейболі.

Досягнення високої фізичної, технічної, тактичної підготовленості команди та успішні виступи на змаганнях неможливі без достатнього рівня розвитку певних психологічних якостей, а також властивостей особистості кваліфікованих волейболісток. Гра у волейбол висуває високі вимоги до психіки кваліфікованих спортсменок, а саме: відчуттю, сприйнятті, увазі, реакції, уяві, усім видам пам'яті, мисленню, емоціям і волевим якостям. Для того, щоб досягти успіху у волейболі спортсмени повинні вміти правильно розпоряджатися своїми емоціями, діями, психічним самопочуттям при будь-яких станах організму. Тому настільки важлива та необхідна психологічна підготовка кваліфікованих волейболісток [19].

Отже, психологічною підготовкою спортсмена називається організований, керований процес прояву його потенційних психічних можливостей в об'єктивних результатах, відповідним цим можливостям. Прийнято розрізняти три провідні види психологічної підготовки, пов'язаних між собою, але спрямованих на вирішення окремих завдань:

- загальна психологічна підготовка;
- спеціальна психологічна підготовка безпосередньо до змагань;
- психологічний захист в конкретному змаганні.

Виділяють такі основні характеристики гри як специфічної діяльності:

- виконання тяжких в моторному відношенні дій, що передбачають маніпуляції з таким предметом, як м'яч;
- сприйняття одночасно декількох об'єктів (спортсмен, м'яч), як у центрі своєї уваги, так і в полі зору;
- комплексна реакція на швидкі переміщення декількох об'єктів сприйняття: члени своєї спортивної команди, суперники, а також, з особливо високою швидкістю, м'яч;
- реалізація тактичних рішень в умовах ліміту часу;
- контроль усіх прогнозувань (оцінка майбутніх дій гравців своєї команди та суперників на основі знань про їх вмінь до прийняття рішень і прогнозі найбільш ефективних ходів при даній тактичній ситуації);
- рефлексія (роздуми як би за інших спортсменів, при якому формується можливість побудувати модель поведінки іншої волейболістки за типом «я знаю, що він розуміє, що я буду діяти так, а я виконаю по-іншому»);
- швидка зміна від атакуючих дій до захисних і відповідно – дуже швидка зміна тактичних рішень, плану дій;
- активне включення усіх гравців, що знаходяться на волейбольному майданчику (в цьому відношенні волейбол не такий, як більшість інших ігор, де деякі спортсмени можуть тимчасово побувати в стані «оперативного спокою»);
- велика значимість кожної дії з м'ячем (волейбол – це єдиний ігровий вид спорту, де технічна помилка впливає не лише на сам розвиток гри, але і карається суддею);
- максимальна включеність всіх волейболісток у гру з першого тактичного ходу;
- перехід на різні за біомеханічними та психологічними характеристиками дії з м'ячем: прийом, передача гравцю зі своєї команди, нападаючий удар, блок, догравання;

- постійна готовність волейболістки до несподіванок, як щодо зміни сформованої оперативної ситуації, так і щодо ходу гри [35].

Можна зробити висновки, що психологічна підготовка кваліфікованих волейболісток – це педагогічний процес, в якому ефективність його залежить від виконання окремих загально-педагогічних принципів, серед яких слід відокремити принципи навчання, свідомості та активності, систематичності та послідовності, всебічності та міцності. Принцип навчання виявляється у здійсненні виховання та формування особистості кваліфікованої волейболістки через зміст, методи та організацію всього навчально-тренувального процесу, а також завдяки впливу особистості тренера та колективу. Принцип свідомості та активності розуміється як оптимальне співвідношення педагогічного керівництва паралельно з самостійною, свідомою, активною та творчою діяльністю спортсмена. Цей принцип обумовлює необхідність усвідомлення спортсменом, значення розвитку психологічних функцій та якостей для досягнення успіху, бажання самовиховання, самоконтролю, постійному вирішенні проблем та питань на шляху до спортивного вдосконалення. В той же час він визначає необхідність для волейболісток у цілеспрямованому розвитку своїх психічних властивостей, нормалізації психічних станів, у виробленні позитивних суспільно важливих мотивів тренування та участі в змаганнях, у створенні стійких інтересів, у розвитку в спортсменок бажання до самовиховання [42].

Принципи систематичності і послідовності. Виконання більшості прийомів гри пов'язано зі швидкістю реакції, миттєвим переключенням із одних форм рухів на інші, правильним орієнтуванням на майданчику. Складність ігрових дій полягає у тому, що увесь арсенал прийомів доводиться застосовувати у різних комбінаціях та умовах, які відрізняються за швидкістю та характером.

Гра волейболістки нерозривно пов'язана з виконанням необхідних дій в умовах гострого дефіциту часу, і саме тому потрібно максимально швидко реагувати, точно та своєчасно сприймати відповідні рухи. Ефективність техніко-тактичних дій визначається гарним периферійним зором спортсменок, достатнім рівнем розвитку у них інтенсивності, стійкості, розподіленням та переключенням уваги. Волейболістці потрібно одночасно сприймати велику кількість об'єктів, які визначають обсяг його уваги, миттєво переключати та розподіляти його [3, 37].

Гра в нападі з першої передачі, вихід волейболістки з задньої лінії до сітки для проведення атак, різних варіантів захисних та атакувальних дій – усе це висуває високі вимоги до мислення волейболісток. Їм необхідно вміти швидко та точно орієнтуватися й оцінювати дії партнерів й супротивників у грі, самостійно приймати ефективні тактичні рішення, розгадувати задумки супротивника. Взагалі в тактичних діях волейболісток реалізується їх творче мислення, пам'ять та уява. Одна з важливих психологічних особливостей рухової активності спортсменок – це вміння виконувати точні та диференційовані просторово-часові та м'язові зусилля [6, 41].

Процес формування психічної готовності кваліфікованих волейболісток передбачає, щоб весь процес підготовки обов'язково був систематичним і послідовним. Всі засоби та прийоми психологічного впливу на гравця будуть найбільш ефективними, якщо вони грамотно розподілені по періодах навчально-тренувального процесу та забезпечують послідовність накопичення знань, формування умінь, розвиток навичок, вдосконалення сприйняття, уваги, всіх видів мислення [43].

Принципи всебічності та міцності. Психологічна підготовка повинна плідно здійснюватися тільки в нерозривному зв'язку з усіма видами підготовки – фізичної, технічної, а також тактичної. Психологічному впливу має відповідати все, від чого залежить надійне та досконале виконання тренувально-змагальної діяльності: властивості особистості; пізнавальні, розумові та психологічні процеси; психічний стан. Недостатньо сформовані сприйняття, увага, нечіткі уявлення не можуть гарантувати успішний виступ у змаганнях. Відображаючи деякі закономірності процесу психологічної підготовки, слід зауважити, що всі перераховані принципи взаємопов'язані та взаємозумовлені. Порушення одного з них гальмує реалізацію інших. Лише здійснення всіх принципів в сукупності та єдності забезпечує високий рівень психологічної підготовленості кваліфікованої волейболістки [38].

Загальна психологічна підготовка здійснюється на протязі всіх періодів річного циклу підготовки, а не тільки безпосередньо перед майбутніми змаганнями. Впродовж загальної психологічної підготовки розвиваються всі необхідні властивості та якості волейболістки, а також формуються умови для повної реалізації її можливостей у тренувальному та змагальному процесі [44].

Основними завданнями загальної психологічної підготовки кваліфікованих волейболісток є:

- виховання морально-вольових якостей особистості спортсменки;
- розвиток процесів сприйняття, а також формування та вдосконалення спеціалізованих видів сприйняття, а саме: «відчуття м'яча», «відчуття сітки», «відчуття волейбольного майданчика», «відчуття часу», «відчуття партнера»;
- розвиток усіх видів уваги, зокрема її обсягу, інтенсивності, стійкості, розподілу та переключення;

- удосконалення тактичного мислення, пам'яті та уяви, можливості швидко та правильно оцінювати ігрову ситуацію, приймати ефективне рішення та контролювати свої дії;
- розвиток здібностей контролювати свої емоції в процесі підготовки до майбутніх змагань і в процесі самої гри [5, 39].

Саме формування та розвиток цих якостей і властивостей, які взагалі визначають і становлять у своїй єдності спеціальні можливості, здібності та майстерність кваліфікованої волейболістки.

Спеціальна психологічна підготовка спортсменок здійснюється тоді, коли мета психологічної підготовки – підведення волейболістки до вищого рівня готовності до відповідальних змагань, і її спрямованість істотно змінюється. Починається спеціальна підготовка з її планування, коли тренер, усвідомлюючи індивідуальні особливості кожного гравця та «характер» своєї спортивної команди, а також рівень підготовки на теперішній час, заздалегідь підбирає засоби підвищення або зменшення психічного напруження останніх тренувань. Особливу роль в процесі спеціальної психологічної підготовки грає процес створення соціального мікросередовища в команді. Не звертаючи увагу на те, що це постійно здійснюється впродовж тренувального процесу, але безпосередньо перед змаганнями набуває особливого значення. Тренер відокремлює засоби психічної ізоляції «скигліїв» і прагне збільшити активність оптимістів, створює в спортивній команді обстановку спокою, ділової впевненості, велику увагу приділяє психічному стану формальних і неформальних лідерів, а також маргіналів [44].

Психологічна підготовка кваліфікованих волейболісток до майбутніх змагань здійснюється на основі загальної психологічної підготовки та пов'язана з вирішенням завдань, поставлених перед волейболістками в даній, конкретній грі [42].

До їх числа слід віднести:

- усвідомлення волейболістками особливостей спортивних завдань майбутньої гри;
- вивчення існуючих умов майбутніх змагань (час і місце змагань, освітленість, температура);
- вивчення та аналіз сильних і слабких сторін супротивника та підготовка до дій з урахуванням даних особливостей;
- усвідомлення та оцінка своїх власних можливостей в даний момент;
- боротьба з негативними емоціями, викликаними майбутньою грою;
- формування стійкої впевненості у своїх силах і можливостях при виконанні поставлених завдань в майбутніх змаганнях.

Безпосередньо в день гри провідна спрямованість регулюючих впливів – це формування спокійної бойової впевненості. Впродовж цього впливу в основному змінюються зі сфери свідомості кваліфікованих спортсменок в сферу несвідомого, тобто часто засоби регуляції тільки позначаються умовними знаками та як би не помічаються. Психологічна робота бере своє начало зі створення почуття впевненості в своєму успіху [7].

Міжособистісні стосунки – це взаємозв'язки між спортсменками, які сприймаються суб'єктивно, виявляються в характері та способах їх взаємного впливу у процесі сумісної діяльності й у безпосередньому спілкуванні, які виникають унаслідок сприймання інших гравців та оцінок їх поведінки, думок, надій, неусвідомлюваних мотивів тощо. Міжособистісні стосунки є основою формування психологічного клімату в спортивному колективі.

Тренер спортивної команди в процесі змагально-тренувальної діяльності має великий вплив на психологічну підготовку спортсменів та психологічний клімат спортивної команди. Під час роботи він стикається з різними видами психологічного клімату і природно виникає необхідність в його зміні. Необхідно налагодити контакти всередині системи, максимально використовувати можливості кожного гравця.

В дослідженнях сучасних науковців визначались особистісні якості та риси, необхідні ідеальному тренеру. Порівняння результатів опитування тренерів та спортсменів свідчить наступне: тренер повинен бути відкритим, дружнім, емоційно стійким, здатним управляти спортсменом, особливо в екстремальних змагальних ситуаціях. У нього повинні бути досить високий рівень інтелекту, впевненість у собі, практичність. Він має бути новатором, організованим, рішучим і самостійним [12].

Проте, вивчення оцінок психологічних особливостей самих тренерів спортивних команд виявило, що їх уявлення про ідеального тренера дуже розходиться з тим, що вони уявляють собою в дійсності. Збіг мав місце тільки по двох характеристиках – схильності до домінування (управління іншими) і готовності прийняти нове.

Проте, бажане розійшлося з дійсністю. Дослідження психологічних особливостей успішних і неуспішних тренерів спортивних команд теж не дало суттєвих відмінностей. Проте виявилось, що тренери повинні мати сильний характер, стійкість до психічного напруження, незалежність, впевненість в собі, твердість і реалістичність поглядів, авторитарність, що дозволяє керувати спортсменами, ґрунтуючись на

своєму особистому професійному досвіді. Однак очевидно, що перераховані особливості притаманні не всім видатним тренерам [31].

Таким чином, ми можемо переконалися, що без психологічної підготовки кваліфікованих волейболісток не можна обійтися не тільки впродовж тренувального процесу, а й безпосередньо під час проведення спортивних змагань. У результаті психологічної підготовки волейболіста відбувається розвиток психічних якостей, необхідних для досягнення високого рівня спортивного результату, психологічної витривалості й готовності до змагальної діяльності. Оптимізація психологічного клімату в команді кваліфікованих волейболісток є ефективним напрямом управління процесом психологічної підготовки.

Проблема підвищення результативності змагальної діяльності цікавить все більшу увагу науковців. У зв'язку із загостренням спортивної конкуренції та обумовленим цим підвищенням вимог до рівня змагань волейболісток роль психологічного чинника в цьому виді діяльності стає все більш відчутною. Саме тому, на сучасному етапі розвитку спорту питання підвищення ефективності самої системи психологічної підготовки волейболісток займає одне з перших місць. Вона повністю пов'язана з управлінням тренувальних та змагальних процесами. Одним з основних психологічних феноменів, що забезпечують результативність змагальної діяльності, є позитивний психологічний клімат спортивної команди [22].

Як зазначає Л. Матвеев, спортивні змагання це основа існування та розвитку спорту. Специфіка змагальної діяльності майже у всьому визначає напрямок і зміст багаторічної підготовки волейболісток (принципи, відбір, засоби, методи, контроль та інше). Змагальна діяльність повністю пов'язана зі спортивним результатом. Це обумовлює потребу ретельного вивчення змісту змагальної діяльності, виділення факторів, що визначають досягнення високих спортивних результатів.

У даній сфері діяльності, особливо в ігрових видах спорту, емоціональний стан дуже важливий, емоційне розпечення досягає високого рівня. Слід зазначити, що сумісні дії спортсменок у процесі гри є можливістю для того, щоб виплеснути власні негативні емоції та незадоволення у будь-чому на гравця зі своєї команди. Непорозуміння, низький рівень емпатії, заздрість, власна тверда позиція, не поступливість, безкомпромісність і цілий ряд інших якостей і станів особистості спортсменок обумовлюють погіршення психологічного клімату в спортивній команді, що, безумовно, відображається негативно на результатах її ігрової діяльності. Отже, проблема формування гарної атмосфери в спортивній команді є важливою і практично значущою. Позитивний психологічний клімат пов'язаний із цілеспрямованою діяльністю спортивної команди, продуктивним просуванням до досягнення загальних завдань, із подоланням перешкод, різних труднощів, із тимчасовими невдачами, помилками, непередбаченими обставинами [13].

У дослідженні Ю. Коломейцева показано, що міжособистісні відношення мають істотний вплив на результати спортивної діяльності: при близькій та добрих взаємовідносинах результати покращуються, при поганих – навпаки.

Слід також зазначити, що у дослідженні науковця О. Мітової показано, що чинником, який гальмує підвищення спортивної майстерності гравців спортивної команди є негативний ефект міжособистісних відношень в колективі [17].

Психологічний чинник відіграє інтегральну роль, забезпечуючи рівень психорегуляції, який відповідає завданням змагальної діяльності, створюючи передумови для досягнення цілі. Психічна готовність до змагань характеризується упевненістю спортсмена у своїх власних силах, бажанням до кінця боротися за досягнення заданої мети, оптимальним рівнем емоційного збудження, достатнім ступенем стійкості відносно до багатьох несприятливих зовнішніх і внутрішніх впливів, можливістю доволіно керувати своїми діями, почуттями, думками, поведінкою відповідно до змін умов спортивної боротьби. Комплекс психічних властивостей особистості волейболістки гарантує надійний і стабільний виступ у спортивних змаганнях та систематичне тренування із застосуванням навантажень значного обсягу і максимальної інтенсивності.

Виховання спортсменок волейболісток здійснюється в процесі подолання труднощів, які виникають у процесі навчально-тренувальних занять і на змаганнях. Під час тренувань створюються ситуації, які сприяють вихованню інтелектуальних і моральних якостей, волі і розвитку навичок у подоланні труднощів. Урахування аспектів психологічної підготовки волейболісток сприяє формуванню духовно багатой і вольової особистості, яка націлена на досягнення результатів. Спортивні змагання потребують від спортсменок максимального фізичного і психологічного напруження. Успіх у змаганнях досягається максимальними вольовими зусиллями, спрямованими на подолання внутрішніх і зовнішніх перешкод. Тому важливе значення має готовність спортсменки до змагань [9].

Від того, наскільки зможе волейболістка реалізувати себе, свої вміння в тих чи інших конкретних сформованих умовах, повністю залежить її спортивна кар'єра та спортивні результати. Необхідно створювати такі соціальні умови, які б визначали сприятливе залучення спортсмена до занять даним видом спорту, його соціалізацію (тобто засвоєння та повне відтворення соціального досвіду), створення високого

особистісного змісту занять волейболом, зацікавленістю їх для самої волейболістки. Предметом особливого піклування тренерів і спортсменів є оптимальні міжособистісні стосунки, у яких особливу роль відіграють взаємні вимогливість, повага, здатність долати конфліктні перешкоди, уміння в необхідний момент постати перед суперниками єдиним згуртованим колективом.

Аналіз залежності зростання спортивних результатів від міжособистісних відносин «тренер-спортсмен», проведений Ю. Коломейцевим показав, що є позитивний зв'язок між ставленням спортсменів до тренера і такими якостями спортсменів, як дисциплінованість, наполегливість, старанність [4].

Опитування тренерів, з ким із їхніх учнів вони працюють із задоволенням, хто розуміє їх з «півслова» і з ким їм працювати важко, дозволило визначити наступне: при збігу типологічних особливостей у тренерів та спортсменок останні досягали значних результатів, ніж за відсутності такого збігу.

Тренерам можна рекомендувати не тільки не уникати, а навпаки, прагнути отримати кваліфіковану професійну думку (поданням інтерв'ю та тестуванням) про свої психологічні особливості. Така інформація допоможе тренеру в роботі, і він зможе виявити тих спортсменок у своїй команді, з якими йому простіше чи важко працювати та встановити взаєморозуміння. Спортсменки з групи, з якими тренеру працювати легше, відрізняються практичністю і реалістичністю, більше покладаються на себе.

Очевидно, що ці особливості не можуть не імпонувати тренеру і викликають його позитивне ставлення до спортсменів. З іншого боку, між спортсменками другої групи (з якими тренеру працювати важко) та їх тренером за особисті з ними характеристиками виявилось багато схожості. Але це були властивості, які не сприяють успішній взаємодії-незалежності, упертість, агресивність, бажання керуватися власними правилами поведінки. У цих випадках спортсменки часто шукають на можливість переходу до інших тренерів. Однак не тільки несумісність може бути причиною відходу спортсменки до іншого тренера. Причини можуть бути різними, не тільки суб'єктивними, а й об'єктивними, викликаними необхідністю подальшого зростання спортсменки [16].

Багато тренерів самі передають своїх учнів більш досвідченим майстрам, розуміючи, що їх власний професійний рівень не забезпечить успіху. Найбільш важливе значення має спілкування тренера зі спортивною командою в ігрових видах спорту. Воно повинно бути безперервним, звертатися потрібно, коли є така можливість, до кожного гравця, тому як в іншому випадку одні волейболістки будуть вважати, що тренер не звертає на них уваги («Чому він не розмовляє зі мною?»), а інші – що він до них постійно звертається («Чому він робить зауваження постійно тільки мені одному?»). Порушення внутрішньогрупового спілкування веде за собою, як правило, до порушення командної взаємодії, а часом і до конфліктів між гравцями.

Спілкування тренера з командою може відбуватися у вигляді підказок у ході гри, команд при замінах гравців, роз'яснень і переконань під час пауз, тайм-аутів. Проте при цьому важливо правильно підібрати момент для тієї чи іншої форми власного втручання. Спортивний тренер повинен не тільки сам вміти взаємодіяти зі спортсменами, а й вимагати на протязі гри внутрішньогрупового спілкування від своїх волейболісток. Якщо в процесі гри волейболістки не спонукають, не підтримують один одного, потрібно вказати на цей недолік спробувати ліквідувати його в процесі тренувальних занять. Потрібно відмітити, що особлива роль повинна відводитися лідерам спортивної команди, яких слід персонально проінформувати про необхідність підбадьорювання волейболісток, особливо чутливих до зауважень партнерів.

Отже, в науковій практиці існує ряд підходів до підвищення ефективності змагальної діяльності кваліфікованих волейболісток. Одним з яких є оптимізація психологічного клімату в спортивній команді, що суттєво впливає на ефективність навчально-тренувального процесу, на їх самопочуття й працездатність, і тим паче на результат виступу спортсменок на змаганнях. Сформувати спортивну команду з добрим психологічним кліматом, згрупувати гравців таким чином, щоб всі спортсменки не тільки успішно взаємодіяли на майданчику, але й були гармонічні один з одним, як особистості, уникали конфліктів і непорозумінь – це велике вміння та мистецтво.

Аналіз науково-методичної літератури вітчизняних та закордонних вчених, а також мережі «Інтернет» з проблеми дослідження виявив існування різних поглядів і концептуальних підходів щодо можливих варіантів покращення спортивних результатів в волейболі, однак мало дослідженими залишаються питання вирішення цього питання за рахунок оптимізації психологічного клімату в спортивній команді. Отже, виникає потреба у поглибленому аналізі, а також створенні на цій основі спеціальної авторської методики оптимізації психологічного клімату в спортивній команді кваліфікованих волейболісток.

У процесі роботи досліджено, що спортивна команда є основною соціально-психологічною одиницею в спорті та колективом зі своїми психологічними особливостями і певними взаємовідносинами.

Під час теоретичного аналізу результатів дослідження виявлено, що особливістю спортивних ігор є те, що вони потребують від спортсменок постійного зв'язку один з одним, активних дій своїх товаришів по команді та інтеграції цих дій. В процесі спільної спортивної діяльності постійно відбувається диференціація

ролей і функцій між членами спортивної команди та формування певної стійкості систем відносин між гравцями, які виконують різні функції. Рівень соціально-психологічних взаємодій в спортивній команді багато в чому обумовлює ефективність ігрових дій спортсменок в екстремальних та швидко мінливих умовах змагальної боротьби. Для волейболу характерна велика емоційна та інтелектуальна насиченість. Дуже високий емоційний підйом і добра морально-вольова підготовка в спортивній команді нерідко призводять до перемоги над сильнішим суперником.

Проаналізувавши літературні джерела вітчизняних і закордонних вчених, можна зробити висновок, що психологічний клімат в команді кваліфікованих волейболісток являє собою соціально-психологічне явище, яке формується під впливом різних об'єктивних і суб'єктивних чинників та обумовлює емоційно-психологічну стійкість як окремої спортсменки, як особистості, так і команди в цілому. Цілеспрямована та досить тривала загальна психологічна підготовка кваліфікованих волейболісток призводить до того, що необхідність управління гравцем ззовні стає все меншою. Таким чином можна стверджувати, що психологічний клімат у підготовці кваліфікованих волейболісток є обов'язковою складовою їх становлення, як майбутніх висококваліфікованих спортсменів.

#### Джерела

1. Бочелюк В.Й. Діджиталізація як фактор формування когнітивної сфери. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди «Психологія». Харків: Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди 2020. Вип. 62. С. 87-107.
2. Височіна Н.Л. Психологічне забезпечення у системі підготовки спортсменів в олімпійському спорті: автореф. дис. д-ра наук з фізичного виховання та спорту: 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт». Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. Київ, 2018. С. 46.
3. Вознюк Т.В., Ковальчук А.А., Ковальчук О.В. Волейбол у закладах вищої освіти: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Твори», 2019. С. 280.
4. Войтенко С. Порівняльний аналіз змагальної діяльності волейбольних команд із різним рівнем групової ефективності. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр. Вип. 1. Вінниця: ТОВ «Планер» 2016. С. 271-278.
5. Воробійов М.І., Бринзак С.С. Аналіз психологічного клімату хокейної команди «Сокіл-Київ». Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту: зб. наук. праць. Харків: ХДАДМ (ХХІІІ), 2009. № 2, ч. 2. С. 8-19.
6. Воронова В.І. Психологія спорту. Олімпійська література. Київ, 2019. С. 272.
7. Гринь О.Р. Актуальні аспекти реалізації завдань психологічного супроводу у спорті. Актуальні проблеми психолого-педагогічного супроводу та розвитку суб'єктів спортивної діяльності: матеріали ІІ Всеукраїнської наукової електронної конференції. Київ, 2019. С. 18-20.
8. Драчук А.І. Психологічна сумісність та структура психологічного клімату в спортивній команді. Теоретико-методичні основи контролю у фізичному вихованні та спорті. Вінниця: ТОВ «Планер» 2017. С. 103-115.
9. Казаков Д.О. Спеціальна психологічна підготовка як чинник підвищення успішності ігрової діяльності кваліфікованих волейболісток: дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту: [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт». Харків. держ. акад. фіз. культури. 2014. 200 с.
10. Козіна Ж.Л. Індивідуальна факторна структура підготовленості кваліфікованих волейболісток. Health, sport, rehabilitation. 2019. № 1. С. 56-65. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/hsr\\_2019\\_1\\_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/hsr_2019_1_8)
11. Колосов А.Б., Войтенко С.М. Оцінка спільної діяльності спортивних команд різної кваліфікації. Спортивний вісник Придніпров'я. 2016. № 1. С. 58-63.
12. Коробейніков Г.В. Формування структури психофізіологічних особливостей волейболістів різних амплуа. Молода спортивна наука України. 2015. Т. 1 С. 103-108.
13. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 т. Київ: Олімп. л-ра, 2017. Т. 1. 384 с.
14. Лісенчук Г.А., Перепелиця П., Хоменко О. Підвищення рівня командних і групових взаємодій юних футболістів. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2014 № 2. С. 23-26.
15. Міхнов О.П. Визначення ігрового амплуа хокеїстів з урахуванням особистісних параметрів: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт». НУФВСУ. К., 2017. 22 с.
16. Олійник І.С. Групова ефективність як складова успіху в волейболі. Актуальні проблеми фізичної культури, спорту і здоров'я: матеріали міжн. наук. інтернет-конф. (Черкаси, 27-28 травня 2020 р.). Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2020. С.107-111.
17. Олійник І.С., Дорошенко Е.Ю. Залежність психологічного клімату спортивної команди від індивідуально-психологічних особливостей кваліфікованих волейболісток. Проблеми здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії: матеріали ІІІ Всеукраїнської заочної науково-практичної інтернет-конференції відповіді. ред. Я.М. Копитіна; наук. ред. М.О. Лянной. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2017. С. 127-132.
18. Олійник І.С., Дорошенко Е.Ю. Соціометричні показники в системі оцінки психологічного клімату волейбольної команди. Спортивний вісник Придніпров'я: науково-практичний журнал. Дніпро: Інновація, № 3, 2018. С. 93-98.
19. Олійник І.С. Особливості психологічного клімату у волейбольній команді. Молодь та олімпійський рух: Збірник тез доповідей ІІІ Міжнародної конференції молодих вчених, 17 травня 2019 року [Електронний ресурс]. К., 2019. С. 153-154.
20. Олійник І.С. Особливості ролі структури в спортивних командах високої кваліфікації. Спортивний вісник Придніпров'я. № 1. 2020. С. 84-90.
21. Олійник М.О. Удосконалення тренувального процесу кваліфікованих волейболістів на основі використання модельних характеристик змагальної діяльності. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт». Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту. Дніпро. 2021. 224с.
22. Пант'юк В.В. Психологічний клімат спортивної команди. Сумісність членів спортивної команди. Молодіжний науковий вісник: Фізичне виховання і спорт: зб. наук. пр. Луцьк. 2010. С.103-107.
23. Петровська Т.В. Технології психолого-педагогічного супроводу та розвитку суб'єктів спортивної діяльності: кол. моногр. Т.В. Петровська, В.І. Воронова, О.Р. Гринь та ін.; за заг. ред. Т.В. Петровської. К.: Видавель Позднішев, 2021. 166 с.
24. Платонов В.Н. Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и ее практическое применение. К.: Олімпійська література. 2013. 624 с.
25. Родіна Ю.Д. Удосконалення психологічної підготовленості яхтменів високої кваліфікації на основі прийомів особистісної саморегуляції. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту: [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт». Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту. Міністерство освіти і науки України. Дніпро. 2017. 229 с.
26. Сердюк Н.І. Психологічний супровід спортсменів підліткового віку. Актуальні питання впливу довкілля, фізичного виховання та спорту на здоров'я студентської молоді: зб. наук. матеріалів ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 100-річчя НАН України та 85-річчя Бердянського державного педагогічного університету (Бердянськ, 13-15 вересня 2017 р.) [гол. ред. С.Г. Кушнірук]. Бердянськ: Ф-ОП Ткачук О.В. 2017. С. 112-113.
27. Соловей О.М., Гунченко В.В. Провідні фізичні якості як фактор впливу на результат змагальної діяльності у пляжному волейболі. Спортивний вісник Придніпров'я. 2019 № 4 С. 85-94.
28. Шалар О.Г., Стрикаленко Є.А., Гузар В.М. Особливості формування командної згуртованості юних спортсменок в ігрових видах спорту. Спортивні ігри. 2019. № 3. С. 64-73.
29. Шевяков О.В., Москаленко Н.В. Моделювання лідерського потенціалу спортсмена. Eurasian scientific congress. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2020. P. 511-517.
30. Шинкарук О.А. Пошук та розвиток спортивного таланту: ретроспективний та сучасний аналіз. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2020. № 2 С. 47-58.

31. Шуба В.В. Психолого-педагогічні аспекти роботи з людьми з обмеженими фізичними можливостями: монографія. Дніпропетровськ: Інновація. 2016. 226 с.
32. Boichuk R., Iermakov S., Nosko M., Kovtun V., Nosko Y. Influence of motor coordination indicators on efficiency of game activity of volleyball players at the stage of specialized basic training. *Journal of Physical Education and Sport*. 2017. №17(4). P. 2632-2637.
33. Byshevets N., Denysova L., Shynkaruk O., Serhiyenko K., Usychenko V., Stepanenko O., Syvash I. Using the methods of mathematical statistics in sports and educational research *Journal of Physical Education and Sport*, Vol. 19 (Supplement issue 3), Ar.t 148, 2019. P. 1030-1034.
34. Dillulio P. The relationship between psychological climate and individual effort of members of division i college athletic teams. A Thesis Submitted to the Temple University Graduate Board In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree master of science. 2015. P. 1-11.
35. Imas Y., Borysova O., Shlonska O., Kogut I., Marynych V., Kostyukevich V. Technical and tactical training of qualified volleyball players by improving attacking actions of players in different roles. *Journal of Physical Education and Sport*. 2017. № 17(1) P. 441-446.
36. Khurtenko O., Bereziak K., Khavula R., Vdovichenko O., Onishchenko N., Liebidieva S. Psychological Analysis of Occupational Conditions in Extreme Environments and the Structure of Non-Standard Situations. *Brain. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 11(4). 2020. P. 132-148.
37. Korobeynikov G., Potop V., Ion M., Korobeynikova I., Borisova O., Tishchenko V., Yarmak O., Tolkunova I., Mospan M., Smoliar I. Psychophysiological state of female handball players with different game roles. *Journal of Physical Education and Sport, (JPES)*. 2019;19(3). P. 1698-1702.
38. Kozina Z., Iermakov S., Bartik P., Yermakova T., Michal J. Influence of self – regulation psychological and physical means on aged people’s functional state. *Journal of Human Sport and Exercise*. 2018 № 13(1). P. 99-115.
39. McLaren C.D., Mah E., Spink K.S. Psychological climate and social support among male and female team athletes: Does perceiving the team environment matter? *Journal of Exercise, Movement, and Sport*. 2016. Vol. 48. No1. P. 118-119.
40. Milić M., Grantov Z., Chamari K., Ardigò L., Bianco A., Padulo J. Anthropometric and physical characteristics allow differentiation of young female volleyball players according to playing position and level of expertise. *Biology of sports*. 2017. № 34(1). P. 19-26.
41. Morgan S.H., Newland A., Newton M., Podlog L., Baucum B.R. Perceptions of the Social Psychological Climate and Sport Commitment in Adolescent Athletes: A Multilevel Analysis. *Journal of Applied Sport Psychology*. 2017. Vol. 29. P. 75-87.
42. Oliinyk I., Doroshenko E., Melnyk M., Sushko R., Tyshchenko V., & Shamardin V. Modern Approaches to Analysis of Technical and Tactical Actions of Skilled Volleyball Players. *Teoriâ ta Metodika Fizičnogo Vihovannâ*. 2021 21(3). P. 235-243.
43. Sushko R., Vysochina N., Vorobiova A., Doroshenko E., Pastuhova V., Vysochin F. Psychological Selection in Game Sports on the Basketball Example. *Journal of Physical Education and Sport*, 2019; 19 (3): Art. 250. 2019.P. 1708-1714.
44. Yağcı E.N., Burgul Ö., Bozkurt T. Uluöz Comparing the Views of Young Football Players and Their Coaches on Leading Behavior Characteristics. *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 2021. No10. P. 242-250.

**Дем'янець Ігор Йосипович / Demianets Ihor**

Кандидат мистецтвознавства

Заслужений діяч мистецтв України

ORCID: 0000-0002-5549-5122

*Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»*

### 1.6. Творчий універсалізм Андрія Гнатишина

Наріжним стратегічним чинником духовного відродження України, з часу проголошення Незалежності, є системне дослідження національно-культурних надбань, в тому числі мистецької діяльності представників діаспори, чий плідний, високохудожній доробок впродовж ХХ ст. перебував під ідеологічною забороною.

Українська діаспора є важливим сегментом популяризації української культури у широкому міжнародному просторі, ефективного використання інтелектуального та духовного потенціалу нації, а також підвищення позитивного міжнародного іміджу України. Політична ситуація останніх десятиліть призвела до актуалізації культурних надбань українців, які довший час перебували поза межами своєї історичної Батьківщини.

Серед них видатний український композитор, диригент, педагог, музикознавець, культурно-громадський діяч – Андрій Гнатишин, життєтворчість якого є живим втіленням образу мистецтва, народженого національною ідеєю.

Мистецька постать А. Гнатишина представляє характерну для митців ХХ ст. дуальну конфігурацію (О. Коменда), творчого універсалізму митця, як феномену поєднання різних видів творчої діяльності, в якій роль провідних видів діяльності виконують композиція та виконавство, які доповнювалися публіцистичними доробками, організаційними заходами, спрямованими на меценатство і благодійність.

Необхідність поглибленого вивчення та об'єктивної оцінки масштабу творчої місії Гнатишина, інтеграції його музикознавчої, композиторської та публіцистичної спадщини в загальноукраїнський контекст, доведення органічного зв'язку з магістральними процесами становлення національної та європейської культури ХХ століття визначає актуальність тематики дослідження.

Андрій Гнатишин з початку 30-х років ХХ століття впродовж семи десятиліть був одним з найвизначніших культурно-громадських діячів української західної діаспори, діяльність якого була поцінована не лише співвітчизниками, але і музичними критиками, представниками багатьох країн Європи (Австрії, Великобританії, Голландії), Америки (США, Канади), а також ієрархами Ватикану.

Андрій Гнатишин (1906-1995) постає в історії вітчизняної та світової музичної культури ХХ століття як універсальна особистість, що рівноцінно проявила свій талант у різних мистецьких царинах: хорове диригування, композиція та педагогіка. Однак, усі ці важливі сфери об'єднує провідна – диригентська, яка істотно впливає на композиторську творчість, і на педагогічну діяльність. Він належить до числа видатних

Наукове видання



Andrii Protsenko, Bondar-Pidhurska Oksana Vasylyvna, Hanna Sukhanova, Olena Kotova, Olena Sopotnytska, Viktoriia Tsybul'ska, Акопов Сергій Едуардович, Арабаджи Олена Семенівна, Арсененко Ірина Анатоліївна, Босюк Альона Сергіївна, Войтюк Юлія Володимирівна, Гук Орест Васильович, Гучко Яна Володимирівна, Даценко Віта Василівна, Дем'янець Ігор Йосипович, Донець Ірина Анатоліївна, Донченко Лариса Михайлівна, Дюжикова Тетяна Миколаївна, Євсєєв Вадим Олександрович, Журавська Наталія Євгенівна, Завгородня Олена Василівна, Знаменщикова Валентина Миколаївна, Клим Мар'яна Ігорівна, Кравчук Катерина Олегівна, Кудлач Віра Іванівна, Кукса Валентина Михайлівна, Кулик Ірина Олександрівна, Кучин Павло Захарович, Кучина Валентина Федорівна, Левада Ольга Михайлівна, Леонова Софія Володимирівна, Маклюк Олег Володимирович, Максимов Олександр Сергійович, Микитенко Вікторія Володимирівна, Микитенко Наталія Миколаївна, Москаленко Василь Григорович, Назаренко Інна Миколаївна, Назаренко Олександр Володимирович, Польова Наталія Миколаївна, Неборачко Микола Едуардович, Непша Олександр Вікторович, Новікова Анна Віталіївна, Олійник Ірина Сергіївна, Олійник Михайло Олександрович, Орлов Олексій Геннадійович, Попова Ганна Юріївна, Рибачек Валентин Кіндратович, Савченко Володимир Федорович, Сук Олена Євгеніївна, Голошняк Наталія Анатоліївна, Фімяр Світлана Володимирівна, Хоботова Еліна Борисівна, Чаплигін Олександр Костянтинівич, Чорна О. А., Штерр Діана Іванівна, Юрчук Людмила Василівна.



## Сучасне суспільство: глобальні трансформації

Колективна монографія



Видання українською та англійською мовами

ISBN 978-617-7886-51-7

DOI: 10.61718/mon-2024-8

Опубліковано на основі ліцензії Creative Commons Attribution License.



Формат 60x90 1/8

Гарнітура «Times New Roman»

Авторські аркуші – 32.



Видавець СГ НТМ «Новий курс»

Пр. Перемоги, 77, оф. 179, Харків, 61174, Україна

Тел.: +380962250903, +380500301905

Telegram, Viber: +380970440309

Сайт: [www.newroute.org.ua](http://www.newroute.org.ua)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до  
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів  
видавничої продукції ДК № 8013 від 22.11.2023  
Зареєстровано у Global Register of Publishers